

Η Ρωμαϊκή πολιτική στην Ήπειρο

Σύμφωνα με τον Στράβωνα (7.7.6), ο Οκταβιανός καθιέρωσε στη Νικόπολη τα Ἄκτια προς τιμήν του Απόλλωνα Ακτίου, αγώνα πεντετηρικό και ισολύμπιο, και ανέθεσε την επιμέλεια στους Λακεδαινομίους. Τον αγώνα αυτόν τελούσαν και προηγουμένως στο Ἄκτιο, αλλά τώρα ο Καίσαρας τον καθιέρωσε μεγαλοπρεπέστερο.

Ο λόγος, που ο Οκταβιανός ανέθεσε στους Λακεδαιμονίους την επιμέλεια των Ακτίων, είναι γνωστός. Σε αντίθεση προς τους λοιπούς Έλληνες και τους Μακεδόνες που είχαν προσχωρήσει στον Αντώνιο, οι Λακεδαιμόνιοι μόνοι είχαν ταχθεί με το μέρος του Οκταβιανού¹.

Σε μία επιγραφή από τη Δωδώνη, που είχε δει και αντέγραψε στο Κάστρο των Ιωαννίνων το χειμώνα του 1434 – 5 ο Κυριάκος από την Αγκώνα, ο Πόπλιος Μέμμιος Λέων, ιερέυς και αγωνοθέτης των σεβαστών μεγάλων Ακτίων Καισαρίων κατά την 68η Ακτιάδα (241 – 240 μ.Χ.)², αγωνοθέτησε και τα Νάια στη Δωδώνη προς τιμήν του Διός Νάου και της Διώνης. Η ακρίβεια της αντιγραφής που μας διέσωσε ο Κυριάκος, επιβεβαιώθηκε, όταν το 1959 βρέθηκε στο Κάστρο των Ιωαννίνων ένα απόσπασμα της λίθινης επιγραφής, που είχε αντιγράψει ο Κυριάκος πριν από 550 χρόνια. Με βάση το κείμενο του Κυριάκου η επιγραφή έχει συμπληρωθεί ως εξής³.

[Ἡ Πόλις]
[Τὸν ἀγωνοθέτην Διός]
[Νάου καὶ Διών]ης ἱερέα
[Σεβαστῶ]ν καὶ ἀγωνοθέ-

1. Πρβ. και Δίωνα Κάσσ. 54, 6, 5. Πaus. 4, 3, 1.

2. Δεν είναι σύμφωνη η αρχαία γραπτή παράδοση για το χρόνο που καθιερώθηκαν στη Νικόπολη τα νέα Ἄκτια. Επειδή ο Ευσέβιος αναφέρει το έτος 28 π.Χ. ως χρόνο έναρξης των Ακτίων και επειδή προσθέτει ότι ο Οκταβιανός κατά το ίδιο έτος ονομάστηκε Αύγουστος (δηλαδή το 27 π.Χ.), προκύπτει ως πιθανότερος χρόνος που καθιερώθηκαν τα Ἄκτια στη Νικόπολη το έτος 27 π.Χ. Σχετικά Br. Tidman, On the Foundation of the Actian Games, *Class. Quarterly* 44 (1950) 123 – 125. M. Bonaria, *RE Suppl.* X (1965), στ. 2. M. Καραμεισίνη – Οικονομίδου, Η Νομισματοκοπία της Νικοπόλεως (Βιβλ. Αρχαιολ. Εταιρείας αρ. 79, εν Αθήναις 1975) σ. 10, υποσ. 2. Μεταξύ των ετών 28 και 27 π.Χ. ταλαντεύεται ο Θ. Χ. Σαρκιάκης, *ΑΕ* (1965), 147 και υποσ. 3.

3. BCH 84 (1960), 744 – 745. Η επιγραφή επομένως χρονολογείται απο την 68η Ακτιάδα, δηλαδή 268 χρόνια μετά την Α΄ Ακτιάδα, με χρόνο έναρξης το 27 π.Χ. (241/240 μ.Χ.). Ο Σαρκιάκης, που δεν είχε υπόψη του τότε την εύρεση της επιγραφής, τοποθετεί την Ακτιάδα στο 244 – 448 μ.Χ.

[την μεγ]άλων Ἀκτίων
 [Καισα]ρίων, Ἀκτιάδος
 [ΞΗ, Πό]πλιον, Μέμμ[ιον]
 |Λέοντα, φιλόπατριν|
 [καὶ φιλόσοφον].

Η επιγραφή δεν αναγράφει το εθνικό του Ποπλίου Μεμμίου Λέοντος· πρέπει όμως να ήταν Λακεδαιμόνιος. Στην προσωπογραφία των Λακεδαιμονίων του Bradford, που περιλαμβάνει ονόματα πολιτών της Σπάρτης από το θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου (323 π.Χ.) ως τη λεηλασία της Σπάρτης από τον Αλάριχο (396 μ.Χ.), δηλαδή πολίτες της Σπάρτης ή μέλη της οικογένειας ενός πολίτη Λακεδαιμονίου και γενικότερα άτομα που αναφέρονται χωρίς άλλο εθνικό σε σπαρτιατικές επιγραφές ή ακόμη και ξένοι που τιμήθηκαν με πολιτικά δικαιώματα, οι Πόπλιοι Μέμμιοι είναι ονόματα συνηθέστατα στον 1ο και 2ο, αλλά και στον 3ο μ.Χ. αι. Στην προσωπογραφία αυτή περιλαμβάνονται 42 τουλάχιστον πρόσωπα του 1ου – 3ου μ.Χ. αι., με το όνομα Πόπλιος Μέμμιος⁴.

Μπορούμε επομένως να δεχτούμε ότι ο Πόπλιος Μέμμιος Λέων, ο φιλόσοφος και φιλόπατρις της δωδωναίας επιγραφής, ιερέυς και αγωνοθέτης των μεγάλων Ακτίων, ήταν Λακεδαιμόνιος από το γένος των Ποπλίων Μεμμίων της Σπάρτης, από το οποίο ένας κλάδος θα είχε εγκατασταθεί στη Νικόπολη και είχε την εποπτεία των Ακτίων.

Επιβεβαιώνεται λοιπόν η πληροφορία του Στράβωνα ότι την εποπτεία των Ακτίων είχαν οι Λακεδαιμόνιοι, ένα προνόμιο που διατήρησαν ως τα μέσα του 3ου μ.Χ. αι. τουλάχιστον και ότι τα Νάϊα εξακολούθησαν να τελούνται στη Δωδώνη στον 3ο αιώνα, με την εποπτεία του αυτού προσώπου, του ιερέα των Μεγάλων Ακτίων της Νικόπολης, κάτω από τον έλεγχο των Ρωμαίων.

Ο Πολύβιος και άλλοι αρχαίοι συγγραφείς αναφέρουν ότι, μετά την ήττα του Περσέα στην Πύδνα (22 Ιουνίου 168 π.Χ.) και την υποδούλωση της Μακεδονίας, επακολούθησε η κατάκτηση της Ιλλυρίας και της Ηπείρου. Η τιμωρία των Ηπειρωτικών φύλων, που συμμαχούσαν με τον Περσέα, ήταν πρωτοφανής. Εβδομήντα τειχισμένοι οικισμοί της Ηπείρου, οι περισσότεροι των Μολοσσών, καταστράφηκαν και 150.000 νέοι άνθρωποι σύρθηκαν ως δούλοι⁵. Η

4. Alfred S. Bradford, A prosopography of Lacedaemonians from the Death of Alexander the Great, 343 B.C. to the Sack of Sparta by Alaric, 396, München 1977, 257, 277, 345, 357, 379, 380, 396.

5. Πολύβ. 30, 15. Στράβ. 7,7, 3. Liv. 45, 34, 5–6. Πλούτ., Αἰμ. Παῦλ. 29. Ἀππιανός, Ἰλλυρ. 9. Plin. HN 4, 39. Ευτρόπ. 40, 8, 1. Σχετικά Cross. Epirus (1932), 92 εξ. S. J. Oost, Roman Policy in Epirus and Acaernania in the Age of the Roman Conquest of Greece, N. York 1954 (1975) 83 εξ. Θ. Χ. Σαρκάκη, Λεύκιος Αἰμίλιος Παῦλος, 1962, 118 εξ. N.G. L. Hammond, Epirus (1967), 577, 632 εξ. Σ.Ι. Δάκαρη, Θεσπρωτία, 1972, 192 εξ. P. Cabanes, L'Épire, de la mort de Pyrrhos à la conquête romaine (272–167), (Clermont – Ferrand 1976), 303 εξ.

πρωτοφανής σε σκληρότητα συμπεριφορά της Ρώμης απέναντι των Ηπειρωτικών φύλων που συμμαχισαν με τον Περσέα αποδόθηκε από τους νεότερους ερευνητές σε διάφορους λόγους. Υποτέθηκε ότι έτσι η Ρώμη έπαιρνε εκδίκηση για την εκστρατεία του Πύρρου στην Ιταλία κατά της Ρώμης, πριν από 110 χρόνια⁶, ότι στην απόφαση αυτή της ρωμαϊκής Συγκλήτου συνετέλεσαν οι εισηγήσεις του Θεσπρωτού Χάροπα και άλλων προδοτών, τον οποίο ο Πολύβιος χαρακτηρίζει *παρανομώτερον όλων και θηριωδέστερον*,⁷ ότι οι Ρωμαίοι ερήμωσαν τις δύο χώρες, την Ιλλυρία και την Ήπειρο, για να έχουν ελεύθερη την επικοινωνία με την ανατολική Ελλάδα⁸. Με αυτόν τον τρόπο οι Έλληνες σχημάτιζαν κάποια ιδέα για τη ρωμαϊκή *libertas*. Όλοι οι λόγοι αυτοί είναι βάσιμοι. Νομίζω όμως ότι κυρίως στην απόφαση της Συγκλήτου επενήργησαν λόγοι γοήτρου: Ο βασιλικός οίκος των Μολοσσών Αιακιδών καυχόταν ότι κατάγεται από τον μεγάλο ήρωα της Ιλιάδας, τον Αχιλλέα, διαμέσου του Νεοπτόλεμου, γιού του Αχιλλέα, και από την Τροία διαμέσου της Ανδρομάχης, χήρας του Έκτορα, που έφερε μαζί του στη Μολοσσία ο Νεοπτόλεμος⁹. Μιά τέτοια αξίωση, που αμφισβητούσε την πατρότητα των γενεαλογικών τίτλων της Ρώμης, που ήταν κτίσμα του Τρώα Αινεία, ήταν ιταμή και η Ρώμη δεν τη συγχώρεσε¹⁰.

Όταν Ταραντίνοι πρέσβεις ήρθαν στην Ήπειρο και ζήτησαν τη βοήθεια του Πύρρου κατά των Ρωμαίων, στην απόφαση του Πύρρου υπερίσχυσε η σκέψη να επιχειρήσει την εκστρατεία στην Ιταλία που του θύμιζε την άλωση του Ιλίου. Ο αγώνας του έπαιρνε τις διαστάσεις του τρωϊκού πολέμου, διότι αυτός ήταν απόγονος και συνεχιστής του έργου του Αχιλλέα, ενώ οι Ρωμαίοι ήταν άποικοι των Τρώων¹¹.

Ποιοί ήταν οι 70 οικισμοί της Ηπείρου που καταστράφηκαν, δεν είναι γνωστό. Ο αριθμός δεν απέχει από την πραγματικότητα, διότι οι γνωστοί τειχισμένοι οικισμοί νότια του Καλαμά, είναι περισσότεροι από 70. Τέσσερις οικισμοί, που δεν παραδόθηκαν αμέσως στον L. Apicius Gallus και καταστράφηκαν, ήταν η Πασσαρών, η πρωτεύουσα των Μολοσσών, η Τέκμων, η Φυλάκη

6. M. Holleau, CAH VIII (1932) 272.

7. H.H. Scullart, Charops and roman Policy in Epirus and Akarnania, JRS 35 (1945) 60. P. Cabanes, L'Épique 305–306. Οι βαρύτατοι χαρακτηρισμοί του Πολυβίου (30, 12, *αρεβέστερος και παρανομώτερος όλων και μη γερονένας μηδ' έσεσθαι θηριωδέστερον άνθρωπον μηδ'ε σκαιότερον Χάροπος*) γέννησαν τη βάσιμη υποψία ότι αυτός ευθύνεται για την ανήκουστη καταστροφή της Ηπείρου, ύστερα από δεύτερη απόφαση της Συγκλήτου, βλ. και Σ. Ι. Δάκαρης, ΠΑΕ (1968) 49–50.

8. S. I. Oost., Roman Policy, 86. I. Σιωμοπούλου, Η καταστροφή της Ηπείρου από τους Ρωμαίους: Ηπ. Εστ. (1973) (ανάτυπο) 60 εξ.

9. Σ. Ι. Δάκαρη, Οι γενεαλογικοί μύθοι των Μολοσσών (1964) (Βιβλ. Αρχαιολ. Εταιρείας αρ. 53) 14 εξ., 68 εξ.

10. Σ. Ι. Δάκαρη, Οι γενεαλογικοί μύθοι, 155. Του ίδιου, Θεσπρωτία (Ancient Greek Cities), Athens 1972, 193–194.

11. Πaus. 1, 12, 1. Σ. Ι. Δάκαρη, Οι γενεαλογικοί μύθοι 155–156. Του ίδιου Θεσπρωτία 193–194.

και το Όρραιον¹². Όπως αποδείχτηκε, από τις ανασκαφές, το πανηπειρωτικό ιερό της Δωδώνης, η Κασσώπη, πρωτεύουσα των Κασσωπαίων, και το Νεκρομαντείο, κοντά στην Εφύρα της Θεσπρωτίας, είχαν την ίδια τύχη¹³. Δεν πρέπει να καταστράφηκε η Αμβρακία, που βρισκόταν από το 189 π.Χ. κάτω από τη ρωμαϊκή προστασία. Δεν είναι βέβαιο αν καταστράφηκαν οι τέσσερις αποικίες των Ηλείων, η Πανδοσία στο Καστρί του Αχέροντα, 4 χιλιόμετρα ανατολικά του Νεκρομαντείου, η Ελάτρια στον Παλιορόφορο, η Βατία στο Ριζοβούνι και το Βουχέτιο ή Βούχετα στο κάστρο των Ρωγών¹⁴. Από τις αποικίες αυτές η Πανδοσία, η Βατία και το Βουχέτιο φέρουν επισκευές των τειχών ρωμαϊκών χρόνων. Οι επισκευές πρέπει να έγιναν πριν από την ίδρυση της Νικόπολης, διότι μετά την ίδρυσή της οι περιπόλιοι κάτοικοι υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους και να συνοικιστούν στη Νικόπολη¹⁵. Πιθανότερα λοιπόν οι Ηλιακές αποικίες, που είχαν υποταχθεί το 343/2 π.Χ. στους Ηπειρώτες, είχαν την ίδια τύχη.

Η παραχώρηση στους Ηλείους αποίκους του δικαιώματος να επισκευάσουν τα τείχη τους μπορεί να οφείλεται στην επίκαιρη θέση τους, αλλά συχνώνως μαρτυρεί και εκδηλώνει εύνοια των κατακτητών προς αυτούς¹⁶.

Η άποψη αυτή ενισχύεται από το γεγονός ότι οι Ρωμαίοι επέτρεψαν για μιά εικοσαετία περίπου (168 – 148 π.Χ.) την κοπή νομίσματος για το ιερό της Δωδώνης¹⁷ και για δύο πόλεις ακόμη της Ηπείρου, τη Φοινίκη, όπου λειτουργήσε *Κοινόν των Ηπειρωτών περί Φοινίκην*¹⁸, στο οποίο συντελούσαν τα Ηπειρωτικά φύλα βόρεια του Καλαμά, που είχαν τηρήσει φιλορωμαϊκή στάση στον Γ' Μακεδονικό πόλεμο, και το Κοινόν των Πανδοσιέων που είχε κέντρο την Πανδοσία, την αποικία των Ηλείων¹⁹. Στο Κοινό αυτό υπάγονταν οι Ηλείοι άποικοι, πιθανώς οι Κασσωπαίοι, οι Θεσπρωτοί και οι Μολοσσοί, τα φύλα δηλαδή νότια του Καλαμά που είχαν ταχθεί με το μέρος του Περσέα²⁰. Η σύγχρο-

12. Πολύβ. 30, 15. Λίν. 45, 34. Στράβ. 7, 7, 3 και 9. Σχετικά, N. G. L. Hammond, Epirus, 634 – 635. P. Cabanes, L'Épire 303 εξ.

13. Σ. Ι. Δάκαρη, ΑΕ (1959) 148 – 149. Του ίδιου, Cassopaia and the Elean Colonies (Ancient Greek Cities) Athens 1971), 66 – 67 και 91. Του ίδιου, Antiquités de l'Épire. Le necromanteion de l'Acheron. Athènes 1971, 19. Του ίδιου, Κασσώπη. Νεώτερες ανασκαφές 1977 – 1983 (Ιωάννινα 1984), 14, 31, 45. P. Cabanes, L'Épire, 1976, 304.

14. Σ. Ι. Δάκαρη, Το Κάστρο των Ρωγών: «Δωδώνη» (Επ. Επετ. Φιλ. Σχολ. Πανεπ. Ιωαννίνων) 6 (1977) 221, 229.

15. S. I. Dakaris, Cassopaia, 150 – 151, 154 – 155, 168 – 169. Του ίδιου, Το Κάστρο των Ρωγών, 220 – 221, 225.

16. Σ. Ι. Δάκαρη, Κασσώπη 1984, 14, 141, 149 – 150. Του ίδιου, Το Κάστρο των Ρωγών, όπ.π., 225 – 227.

17. P. R. Franke, όπ.π., 27 εξ.

18. Syll. 653 A. P. R. Franke, όπ.π., 111, 295 εξ. Θ. Ι. Σαδικάκη, ΑΕ (1964) 107 εξ. S. I. Dakaris, Cassopaia, 92 – 93.

19. P. R. Franke, όπ.π., 107 εξ. S. I. Dakaris, Cassopaia, 92 – 93, 157.

20. Πολύβ. 32, 14, 1 – 2. S. I. Dakaris, Cassopaia, 92 – 93, 157, 159 – 160, Του ίδιου, Θεσπρωτία, 194 – 195.

νη λειτουργία των δύο Κοινών των Πανδοσιέων και των περί Φοινίκη, και η στυλιστική συγγένεια των νομισματικών τύπων²¹ μαρτυρούν ότι πρόκειται για κοινή πολιτική των Ρωμαίων απέναντι των Ηπειρωτικών φύλων.

Η Φοινίκη. Έκοψε δύο ομάδες χάλκινου νομίσματος²².

Ομάδα 1. Εμπροσθότυπος, κεφαλή Διός προς δεξιά. Οπισθότυπος, κεραυνός οριζόντιος, ΦΟΙΝΙ – ΚΑΙΕΩΝ, μέσα σε στεφάνι δρυός.

Ομάδα 2. Εμπροσθότυπος, προτομή Ἄρτεμης δεξιά με στεφάνι, φαρέτρα και τόξο πίσω στον ώμο. Οπισθότυπος, οριζόντια αιχμή δόρατος, ΦΟΙΝΙ-ΚΑΙΕΩΝ, μέσα σε στεφάνι δάφνης.

Η Πανδοσία. Έκοψε μία ομάδα χάλκινου νομίσματος²³. Εμπροσθότυπος, κεφαλή Διός προς αριστερά με στεφάνι δάφνης. Οπισθότυπος, οριζόντιος κεραυνός, ΜΕ, ΠΑΝ ή ΑΓΙΑ (2η σειρά).

Η Δωδώνη. Περιλαμβάνει τρεις ομάδες χάλκινου νομίσματος²⁴.

1. ομάδα, εμπροσθότυπος κεφαλή δωδωναίου Διός προς δεξιά με στεφάνι δρυός, ΜΕΝΕΔΗΜΟΣ, ΙΕΡΕΥΣ. Οπισθότυπος, αετός με κλεισμένα φτερά προς δεξιά επάνω σε γραμμή εδάφους, ΑΡ – ΓΕ/ΑΔ – ΗΣ, μέσα σε στεφάνι δρυός.

2. Προτομή Ἄρτεμης με στεφάνη προς δεξιά, φαρέτρα και τόξο πίσω στον ώμο, ΜΕΝΕΔΗΜΟΣ, ΙΕΡΕΥΣ. Οπισθότυπος, βέλος και φαρέτρα κάθετα τοποθετημένα, ανάμεσα ΑΡ – ΓΕ/ΑΔ – ΔΗΣ μέσα σε στεφάνι δάφνης.

3. Εμπροσθότυπος κεφαλή δωδωναίου Διός προς δεξιά με στεφάνι δρυός, ΑΡΤΕΑΔΗΣ. Οπισθότυπος, προτομή Ἄρτεμης προς δεξιά με στεφάνη, φαρέτρα και τόξο πίσω στον ώμο, ΜΕΝΕΔΗΜΟΣ, ΙΕΡΕΥΣ.

Για τα νομίσματα της Πανδοσίας ο Franke υποστήριξε ορθά ότι τα αρχικά γράμματα ΠΑΝ είναι βραχυγραφία του εθνικού Πανδοσιέων (= Κοινόν Πανδοσιέων) και τα αρχικά ΑΓΙΑ, βραχυγραφία του Ἀγιάδης ή Ἀγιάδας²⁵, όνομα που νομίζω ότι συνδέεται με τους πρώτους Ηλείους οικιστές²⁶. Τα ονόματα Ἀγίας, Ἀγιάδας έφεραν μέλη από το ένδοξο γένος των Ιαμιδών, που ασκούσε στην Ολυμπία το χάρισμα της μαντείας επί 1000 και περισσότερα χρόνια²⁷.

Έτσι, τα νομίσματα αυτά της Πανδοσίας φαίνεται να απηχούν αρχαιότερες σχέσεις των Ηλείων αποίκων με τη μητρόπολη Ολυμπία. Ο Franke δέχεται επίσης ότι τα αρχικά του ονόματος ΜΕ, που απαντούν στα νομίσματα της

21. P.R. Franke, όπ.π., 107 – 108.

22. P.R. Franke, όπ.π., 111 εξ., ιδίως 114 – 115. N.G. L. Hammond, Epirus, 643 – 644.

23. P.R. Franke, όπ.π., 107 εξ., ιδίως 110. N.G.L. Hammond, Epirus, 643.

24. P.R. Franke, όπ.π., 27 εξ., ιδίως 37 εξ.

25. P.R. Franke, όπ.π., 108 – 109.

26. S.I. Dakaris, Cassopaia, 92 – 93, 157, 159.

27. P.R. Franke, όπ.π. 109.

Πανδοσίας, αναφέρονται σε όνομα άρχοντα για τα νομίσματα²⁸. Ορθότερη μου φαίνεται η άποψη του Hammond που συμπληρώνει Με(νέδημος) και συσχετίζει το όνομα με τον Μενέδημο Αγιάδα που συναντούμε στα νομίσματα της Δωδώνης²⁹. Ο Ηλείος Μενέδημος, που επόπτευε το Κοινό των Πανδοσιέων, είχε επίσης και την εποπτεία του ιερού της Δωδώνης και έφερε το γενεαλογικό όνομα Αργεάδας και το αξίωμα του ιερέως, όπως ο Πόπλιος Μέμμιος στην επιγραφή του 3ου μ.Χ. αιώνα³⁰. Το όνομα Μενέδημος, άγνωστο στη λακωνική προσωπογραφία, απαντά σε τέσσερα ψηφίσματα ηπειρωτικά του 3ου – 2ου π.Χ. αιώνα μεταξύ των οποίων ένα από την Κασσώπη³¹.

Το δικαίωμα κοπής νομίσματος δόθηκε στα δύο πολιτικά κέντρα, την Πανδοσία και τη Φοινίκη, για την εξυπηρέτηση των τοπικών αναγκών και για λόγους εύνοιας, και στη Δωδώνη για να αντιμετωπισθούν οι αυξανόμενες ανάγκες, καθώς το ιερό άρχιζε να αναλαμβάνει από την καταστροφή.

Οι ανασκαφές στη Δωδώνη έφεραν στο φώς επισκευές στη σκηνή και στο προσκήνιο του θεάτρου, που χρονολογούνται στο β' μισό του 2ου π.Χ. αιώνα. Την εποχή αυτή, όπως προκύπτει από επιγραφές, αναβιώνουν τα Νάϊα, στα οποία διδάσκονται αρχαίες τραγωδίες. Σε επιγραφές από την Τεγέα, την Πριήνη, τη Δήλο, τη Σικυώνα και την Αγορά των Αθηνών, που χρονολογούνται όχι πριν από τα μέσα του 2ου π.Χ. αιώνα, γίνεται μνεία για δραματικούς και γυμνικούς αγώνες στα Νάϊα της Δωδώνης³². Κατά την ανασκαφή του 1983 στην Κασσώπη βρέθηκε στη δυτική πλευρά της Αγοράς λίθινη στήλη με αναθηματική επιγραφή σε ιαμβικό τρίμετρο, η οποία στήριζε χάλκινο αγαλμάτιο του Ηρακλέους Σωτήρος. Το ανάθημα αφιέρωσαν στον Ηρακλή τρεις στρατιωτικοί, που πήραν μέρος με «ιππικά άρματα» υπό τον στρατηγό Μάαρκον στην εκστρατεία κατά του Αριστονίκου³³:

Φιλώτας Φρύνωνος
 Ίππαρχος Φιλοξένου
 Κύλισος Πολυξένου
 Ήρακλεϊ Σωτήρι.

28. P.R. Franke, όπ.π., 109.

29. N. G.L. Hammond, Epirus, 643. S.I. Dakaris, Cassopaia, 159.

30. O Franke, όπ.π., 32 και 308, νομίζει ότι πρόκειται για όνομα μέλους της μακεδονικής δυναστείας.

31. P.R. Franke, όπ.π., 108. S. I. Dakaris, Cassopaia, 159, σημ. 440.

32. Από την Τεγέα, IG 2, 118 (=Syll. ³1080) με διδασκαλία κατά τα Νάϊα της τραγωδίας «Αρχέλαος» του Ευριπίδη και «Αχιλλεύς» του Χαιρήμονος. Επίσης αναφέρονται νικητές κατά τα Νάϊα σε αγώνες παγκρατίου, πάλης και πυγμαχίας παιδων ή ανδρών σε επιγραφές από την Πριήνη (Hiller v. Gättringen, Inschriften von Priene 204 (= CIG 2908), τη Σικυώνα (IG. 428 = L. Moretti, Iscrizioni agonistiche, 103, 107, αρ.40) και τη Δήλο (M. Ronssel, M. Launey, Inscriptions de Délos, αρ. 1957. Q. Dow (Hesp. 4, 1935, σ. 81 – 90, αρ. 38 εξ.) συσχέτισε την επιγραφή με κομμάτια μιάς άλλης από την Αγορά Αθηνών, όπου όμως λείπει το όνομα του νικητή (IG II ² 3152). Βλ. και P. Cabanes, L'Épire, 338 – 341.

33. ΠΑΕ 1982, 84. Σ.Ι. Δάκαρη, Κασσώπη, 1984, 25 – 27.

*Τὸν ἐγ Διὸς βλαστόντα παῖδ' Ἡρακλέα,
 Σωτῆρ' ἀνηγόρευσαν οἱ ἀπὸ Κ[ασ]σώπης
 μολόντες Ἰσσίαν ἰππικοῖς ὀχήμασιν,
 ὄτε στρατηγὸς ἦγε Μάαρκος στρατὸν
 ἐπ' Ἀριστόνικον, ὃν κρατήσαντες δορι
 ῥώμην ἄγουσιν οἶδε Βουχετίων ἄπο,
 βλαστόντες Ὀξ[ύλ]ου τε του παλαίχθονος,
 σωθέντες θύουσιν εἰς πάτραν ἀφειγμένοι,
 τὸν συνπα[ρ]ᾶστατοῦ [ντ]α πολεμικαῖς ἀεὶ
 μάχαις, ἀνιδρύσαντο τόνδ' Ἡρακλέα.*

Ὅπως είναι γνωστό, ο Ἀτταλος ο Γ' πεθαίνοντας κληροδότησε στους Ρωμαίους το βασίλειο του Περγάμου. Την ενέργεια αυτή αμφισβήτησε ο ετεροθαλής αδελφός του Αριστόνικος, νόθο παιδί του Αττάλου Β', εξεγείροντας τα δυσαρεστημένα πλήθη, κυρίως ακτήμονες αγρότες και δούλους.

Η επανάσταση πήρε μεγάλες διαστάσεις με κοινωνικό περιεχόμενο και η Ρώμη χρειάστηκε τέσσερα χρόνια σκληρών αγώνων για να καταστείλει την επανάσταση, στην οποία έχασαν τη ζωή τους δύο Ρωμαίοι ύπατοι (133 – 129 π.Χ.). Τελικά ο Αριστόνικος ηττήθηκε και αιχμαλωτίστηκε από τον Marcus Pergrna, που βέβαια είναι αυτός που αναφέρεται στην επιγραφή μας³⁴. Οι τρεις στρατιωτικοί, που εκστρατεύουν με πολεμικά ἄρματα κατά του Αριστόνικου, καυχώνται ότι κατάγονται από το Βουχέτιον (*Βουχέτια*) και είναι απόγονοι του Οξύλου, του μυθικού προγόνου των Ηλείων που βοήθησε, σύμφωνα με την αρχαία γραπτή παράδοση, τους Δωριείς να αποβιβασθούν από την Αιτωλία στη Ναύπακτο και να γίνουν κύριοι της Πελοποννήσου³⁵.

Από τις σκληρές αυτές πολεμικές επιχειρήσεις *σωθέντες θύουσιν εἰς πάτραν ἀφειγμένοι* οι τρεις στρατιωτικοί της επιγραφής και αναθέτουν χάλκινο αγαλμάτιο στον Ηρακλή, τον οποίο προσαγορεύουν Σωτήρα. Επομένως η επιγραφή χρονολογείται αμέσως μετά το 129 π.Χ., μετά την καταστολή δηλαδή της επανάστασης του Αριστόνικου, όταν οι τρεις Ηλείοι ἄποικοι είχαν επιστρέψει στην πατρίδα τους, το Βουχέτιο.

Με ποιά όμως ιδιότητα πήραν μέρος με πολεμικά ἄρματα στην εκστρατεία οι τρεις στρατιωτικοί από το Βουχέτιο; Η περίπτωση βέβαια της μισθοφορίας δεν μπορεί να αποκλεισθεί, διότι η μισθοφορία δεν ήταν άγνωστη στους Ηπειρώτες και στους Κασσωπαίους. Σε δυό επιτύμβιες στήλες από τη Δημητριάδα των αρχών του 3ου π.Χ. αιώνα αναφέρονται δυό μισθοφόροι Κασσω-

34. Πρόκειται για τον ύπατο Marcus Pergrna, που αναφέρεται επίσης ως Μάαρκος (το α μακρό) σε επιγραφές από την Πριήνη.

35. Στράβ. 8, 1, 2–3. 8, 3, 30. Πaus. 5, 3, 5–7.

παίοι, πιθανότατα αδελφοί, ο Γάλλιθος Ξένωνος και ο Ξέναρχος Ξένωνος³⁶. 800 Ηπειρώτες υπηρετούν ως μισθοφόροι (*ἐπίκουροι*) και σπεύδουν να βοηθήσουν τους Κερκυραίους ολιγαρχικούς στον εμφύλιο πόλεμο του 427 π.Χ.³⁷.

Η υπόθεση ότι οι τρεις στρατιωτικοί πήραν μέρος στην εκστρατεία, ύστερα από μία γενικότερη επιστράτευση των Κασσωπαίων ή και άλλων Ηπειρωτικών φύλων, δεν μου φαίνεται πειστική. Δυσκολεύομαι να δεχτώ ότι οι Ρωμαίοι είχαν επιτρέψει στους υπόδουλους Ηπειρώτες, που τιμώρησαν τόσο σκληρά, να φέρουν όπλα και μάλιστα πολεμικά άρματα, όπως οι τρεις στρατιωτικοί άποικοι Ηλείοι.

Στράτευση με πολεμικά άρματα σημαίνει ιδιαίτερη μεταχείριση, διότι ένα τέτοιο ισχυρό όπλο μπορούν να φέρουν μόνο πολίτες που εμπνέουν εμπιστοσύνη στον κατακτητή και είναι εύποροι. Το ορθότερο είναι να δεχτούμε ότι οι Ρωμαίοι είχαν επιτρέψει να φέρουν όπλα και μάλιστα άρματα πολεμικά σε πρόσωπα εμπιστοσύνης, αποδειγμένα φιλωρωμαϊκά, όπως οι Ηλείοι άποικοι, που πριν από δυό αιώνες είχαν υποταγεί στους Ηπειρώτες και τώρα είχαν αποχτήσει την ανεξαρτησία τους και την εύνοια – φυσικά – των κατακτητών.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι μετά την υποδούλωση της Ηπείρου το 168 και τη γενοκτονία, οι Ρωμαίοι άσκησαν διπλή πολιτική απέναντι των υποδούλων. Στα φιλωρωμαϊκά φύλα της Ηπείρου βόρεια του Καλαμά και στους άποίκους Κορίνθιους της Αμβρακίας και τους Ηλείους της Κασσωπαίας παραχώρησαν μερικές πολιτικές ελευθερίες, όπως τη λειτουργία των Κοινών της Φοινίκης και της Πανδοσίας, την κοπή χάλκινου νομίσματος, την ανοικοδόμηση τειχών σε οικισμούς με στρατηγική και οικονομική σημασία, όπως οι άποικίες που κατά κανόνα κατέχουν επίκαιρες θέσεις, την άδεια να φέρουν όπλα, όσοι ήταν αποδειγμένα φιλωρωμαίοι, όπως οι άποικοι Ηλείοι, και να ασκούν τον έλεγχο στις πίο σπουδαίες γιορτές, όπως τα Άκτια της Νικόπολης και τα Νάϊα της Δωδώνης. Τα Άκτια έλεγχαν οι Ρωμαίοι με τους Λακεδαιμόνιους, λειτούργημα που, όπως είδαμε, διατήρησαν ως τα μέσα τουλάχιστον του 3ου μ.Χ. αιώνα.

Την εποπτεία των Ναϊων ασκούσαν στην πρώτη τουλάχιστον περίοδο, ως την ίδρυση της Νικόπολης, οι Ηλείοι που είχαν και τον έλεγχο του Κοινού των Πανδοσιέων. Μετά την ίδρυση της Νικόπολης η αρμοδιότητα της εποπτείας των Ναϊων μεταβιβάστηκε στους Λακεδαιμόνιους, όπως προκύπτει από τον Στράβωνα (7, 7, 6) και από την επιγραφή του Κυριάκου, σύμφωνα με την οποία αγωνοθέτης των Ναϊων γύρω στο 240 μ.Χ. ήταν ο Λακεδαιμόνιος Πόπλιος Μέμμιος Λέων, ιερέυς των μεγάλων Ακτίων.

36. Α. Αρβανιτοπούλου, Γραπταί στήλαι Δημητριάδος – Πάγασών (1928) 91. P.R. Franke, όπ.π., 52 – 53. N.G.L. Hammond, *Epirus*, 653.

37. Θουκ. 3, 73.3 74, 3.

Μετά την καταστολή της επανάστασης του Φιλίππου Ανδρίσκου της Μακεδονίας (148 π.Χ.) και την ίδρυση της ρωμαϊκής επαρχίας Μακεδονίας, στην οποία είχαν υπαχθεί η Ιλλυρία και η Ήπειρος³⁸, τα δύο Κοινά της Φοινίκης και της Πανδοσίας αντικαθιστά το Κοινό των Ηπειρωτών, το οποίο εγκαινιάζει νέες κοπές νομίσματος που διαρκούν μέχρι το τέλος του Ιου π.Χ. αιώνα, όταν ιδρύθηκε η Νικόπολη. Οι νομισματικές εκδόσεις του νεοσύστατου Κοινού των Ηπειρωτών διακρίνονται από τις προηγούμενες της Φοινίκης, της Πανδοσίας και της Δωδώνης στυλιστικά και από το γεγονός ότι απουσιάζουν τα ονόματα αρχόντων ή μονογραφήματα, αλλά επαναλαμβάνουν νομισματικά σύμβολα των παλαιότερων εκδόσεων, όπως την κεφαλή Διός και τον κεραυνό μέσα σε στεφάνι δρυός του παλαιότερου Ηπειρωτικού Κοινού 234/3 – 168 π.Χ.³⁹.

Αυτή την εικόνα σχηματίζουμε για τη διπλωματία των Ρωμαίων στην Ήπειρο μετά το 168, με βάση τις πρώτες ανασκαφές, τα νομίσματα και τις επιγραφές. Πίσω όμως από την εικόνα αυτή η αρχαία γραπτή παράδοση αφήνει να διαγραφούν, η αυθαιρεσία του κατακτητή και οι παρανομίες των ντόπιων συνεργατών, όπως συμβαίνει, όταν καταλύονται οι νόμοι ενός κράτους.

Η αρχαία παράδοση μας διέσωσε δύο ονόματα, του Χρέμα στην Ακαρνανία και του Χάροπα Μαχατά στην Ήπειρο, οι οποίοι ξεπέρασαν σε ζήλο δουλοφροσύνης και απανθρωπιάς κάθε προηγούμενο⁴⁰.

Όπως αποκάλυψαν οι νεότερες ανασκαφές στη Δωδώνη, ο Χάροψ Μαχατά ο πρεσβύτερος δεν ήταν Χάων, αλλά Θεσπρωτός από τον κλάδο των Οπατών της Κεστρίνης, βόρεια του Καλαμά. Μικρό παιδί ο έγγονός του, ο δικός μας Χάροψ, ορφάνεψε από πατέρα και ο πάππος του, φιλορωμαίος επίσης, αλλά «ανήρ καλός κάγαθός» και «από τους πρώτους των Ηπειρωτών»⁴¹ τον έστειλε στη Ρώμη για να μάθει τη λατινική γλώσσα⁴². Επανήλθε στην Ήπειρο λίγο πριν ξεσπάσει ο Γ΄ Μακεδονικός πόλεμος (171 – 168) και λίγο πριν πεθάνει ο πάππος του, και ανέλαβε την αρχηγία του φιλορωμαϊκού κόμματος. Ύστερα από λίγο, το Κοινό των Ηπειρωτών διασπάστηκε σε δύο Κοινά, το φιλορωμαϊκό, με έδρα τη Φοινίκη ή και την Τιτάνη (Γιτάνη) βόρεια του Καλαμά, και το φιλομακεδονικό των Κασσωπαίων – Μολοσσών, με πιθανή έδρα τη Δωδώνη. Ο Oost έτσι χαρακτηρίζει τον Χάροπα:⁴³ "Not only was he an

38. H. Bengtson, *Griechische Geschichte*, έκδ. 2η, München 1960 (*Handbuch der Altertumswissenschaft*) σ. 490.

39. P.R. Franke, *όπ.π.*, 218 – 219. Οι νεότερες κοπές παρουσιάζουν στυλιστικές διαφορές και είναι αμελέστερες σε σύγκριση με τις παλαιότερες.

40. Πολύβ. 30, 13, 4. Επίσης και κάποιος Νέστωρ ξεχωρίζει για την εξαιρετικά φιλορωμαϊκή πολιτική, S.I. Oost, *όπ.π.*, 73 και 76.

41. Πολύβ. 20, 3. Πλούτ., *Φλαμ.* 4.

42. S.I. Oost, *όπ.π.*, 72 – 73.

43. S.I. Oost, *όπ.π.*, 87.

arch-quisling; He was completely devoid of all principle, a gangster". Με τη συνεργασία του Μύρωνα και του Νικάνορα, πατέρα και γιού, και της μητέρας του Φιλωτίδος που τρομοκρατούσε τις γυναίκες, ο Χάροψ εφάρμοσε το κράτος εγκλήματος και τρόμου.

Οι παρανομίες και οι ωμότητες του Χάροπα ήταν τόσες πολλές και τόσο απάνθρωπες, ώστε να χαρακτηρίζεται από τον Πολύβιο (30.12) *άσεβέστερος καὶ παρανομώτερος ὄλων και μὴ γεγονέναι μὴδ' ἔσεσθαι θηριωδέστερον ἄνθρωπον μὴδὲ σκαιότερον Χάροπος*⁴⁴. Οι πράξεις του προκάλεσαν τόσες διαμαρτυρίες ώστε, όταν αργότερα επισκέφτηκε τη Ρώμη για να δικαιολογηθεί, δεν έγινε δεκτός από τον Λεύκιο Αιμίλιο Παύλο, το νικητή του Περσέα⁴⁵ (Πολύβ. 32, 6) και όταν σε δεύτερο ταξίδι προς τη Ρώμη ή στην επιστροφή του πέθανε στο Brundisium (158 ή 157 π.Χ.) και ο θάνατός του συνέπεσε με το θάνατο και άλλων ομοίων του τυράννων της Βοιωτίας, Αιτωλίας και Ακαρνανίας, «ὅλη ἡ Ελλάδα ἀνέπνευσε ἀπὸ το θάνατό τους, σαν να εἶχε συμβεῖ καθαρμός»⁴⁶.

Πολύ υπέφερε η Ἡπειρος κατά τους Μιθριδατικούς πολέμους και ὡς το τέλος των εμφυλίων πολέμων (66 – 31 π.Χ.) ἀπὸ τις διαρπαγές και τις λεηλασίες, ἀλλὰ και ἀπὸ την κάκοδιοίκηση και τις αυθαιρεσίες των κατὰ τόπους Ρωμαίων διοικητῶν. Εἶναι γνωστές ἀπὸ τον Κικέρωνα οι αυθαιρεσίες του ἀνθύπατου Πείσωνα (L. Calpurnius Piso Caesoninus), διοικητῆ της Μακεδονίας και Ηπείρου, που ἐπέβαλε στις ἐπαρχίες βαριές ἐπιτάξεις, διαρπαγές, ὅπως στην «ελευθερή» Ἀμβρακία, ἀναγκαστικές μετοικήσεις, σφετερισμό φορολογίας, ὅπως στο Δυρράχιο, που κίνησαν την οργή του Κικέρωνα, ο οποίος τότε βρισκόταν ἐξόριστος στο Δυρράχιο και κατηγόρησε βιαιότατα στους λόγους του τον Ρίσο⁴⁷.

— Ἀπὸ τις ἀρχές του Ιου π.Χ. αἰ., το ἀργότερο, πλούσιοι Ρωμαῖοι ἐπιχειρηματίες, οἱ *συνηπειρῶται*, ἐγκαθιστοῦν στις εὐφορες ἀκτές της Ηπείρου μεγάλες γεωργοκτηνοτροφικές ἐγκαταστάσεις, μεταξύ των οποίων ο γνωστός μεγαλοτραπεζίτης Τίτος Πομπώνιος Ἀττικός, φίλος του Ιουλίου Καίσαρα, με τον οποίο ἀλληλογραφεῖ ο Κικέρων. Ο Atticus εἶχε μεγάλα κτήματα και την περίφημη Villa Amalthea στην περιοχή του Βουθρωτού, ὅπου ἐβοσκαν ὡς 120 ἀγέλες ἐκλεκτῶν βοδιῶν⁴⁸.

Ἐνα ἄλλο κτήμα εἶχε ο φιλόμουσος Ρωμαῖος στις ἐκβολές του Καλαμά⁴⁹. Παρόμοιες ἐγκαταστάσεις φαίνεται ὅτι υπήρχαν και στις ἐκβολές

44. 30, 12. Liv. 45, 28, 6–7.

45. Πολύβ. 32, 6.

46. Πολύβ. 35, 5, 4. Διόδ. Σικ. 31.

47. M. Rostovtzeff, Social and Economic History of the Hellenistic World, Oxford 1953, II, 961–962. Θ.Χ. Σαδικάκη, ΑΕ (1964), 110 ἐξ.

48. Varro, De re rustica II, πρόλογος 6, II 1,2. A. Philippson, E. Kirsten, Die Griechischen Landschaften II, 1, σ. 253. Θ.Χ. Σαδικάκη: ΑΕ (1964), 112 ἐξ. Σ. Ι. Δάκαρη, Θεσπρωτία, 196–198.

49. Cic. Ad Atticum VII 2,3–4. De legibus II 3, 7 Βλ. και Θ.Χ. Σαδικάκη, ὄπ.π., 113, ὑποσ. 6.

του Αχέροντα και του Λούρου (Στρογγυλή)⁵⁰. Με απώτερο σκοπό τον εκρωμαϊσμό της σπουδαίας αυτής περιοχής, ο Ιούλιος Καίσαρ εγκατέστησε ακτήμονες παλαίμαχους στο Δυρράχιο, στη Βυλλίδα, στο Βουθρωτό, στο Ἄκτιο⁵¹. Στον 1ο αιώνα κατοικείται η δυτική πτέρυγα του εγκαταλειμμένου Νεκρομαντείου. Ερείπια κτιρίων, λατινικές επιγραφές στις ακτές της Θεσπρωτίας και τα εκτεταμένα ερείπια ρωμαϊκών χρόνων της Φωτικής, κοντά στην Παραμυθιά, δείχνουν την έκταση του ρωμαϊκού εποικισμού⁵².

Η προσπάθεια αυτή του εκρωμαϊσμού της χώρας διαφαίνεται επίσης στα εκλατινισμένα τοπωνύμια. Η Καμμανία, όπως ονομάζεται στον 1ο π.Χ. αιώνα η πλούσια Κεστρίνη βόρεια του Καλαμά, ίδρυμα του μυθικού Κάμπου, είναι παραφθορά της λ. Καμπανία, καταντιστοιχία προς την ιταλική Καμπανία (Campanus Ager). Η Αχερουσία, η λίμνη των νεκρών, μετονομάζεται σε *Lacus Avernis*, όπως η *Avernis* λίμνη της Ιταλικής Καμπανίας που εξελληνίζεται σε "Αορνος"⁵³.

Κάτω όμως από τις περιπέτειες του Αινεία στις ακτές του Ιονίου (Ἄκτιο, Βουθρωτό), που περιγράφει στο τρίτο βιβλίο της Αινειάδας ο Βιργίλιος, ένας μύθος που έχει την αφετηρία του στις αρχές του 3ου αιώνα για να κατοχυρωθεί η κατακτητική πολιτική του Πύρρου, διαφαίνονται τα πολιτικά σχέδια της Ρώμης, να εξαφανισθεί ο διεκδικητής των τρωϊκών παραδόσεων, οι Μολοσσοί, πάνω στις οποίες είχε θεμελιωθεί ο θρύλος της Ρώμης, της νέας Τροίας. Ο εκλατινισμός των τοπωνυμίων των ακτών της δυτικής Ηπείρου είχε βαθύτερο πολιτικό νόημα, σύμφωνο με την εικόνα που μας παραδίνουν οι στίχοι του Βιργίλιου. Στην Αινειάδα (3, 290 εξ.) ιδρυτής της Χαονίας είναι ο Τρώας Χάων, τα τείχη της νέας Τροίας, δηλαδή του Βουθρωτού της Κεστρίνης, έχουν υψώσει τρωϊκά χέρια (*Αἴν.* 3, 349 εξ., 497 εξ.) και η Χαονία είναι αποικία τρωϊκή, κτήση επομένως της Ρώμης⁵⁴. Η πολιτική αυτή συνεχίζεται με την ίδρυση της Νικόπολης, όπου εγκαταστάθηκαν Ρωμαίοι παλαίμαχοι και συνοικίστηκαν οι κάτοικοι της περιοχής. Αλλά η αντίσταση του ελληνικού στοιχείου και ο χριστιανισμός ματαίωσαν την πραγματοποίηση των σχεδίων της Ρώμης και του Αυγούστου.

50. Σ. Ι. Δάκαρα, Γενεαλογικοί μύθοι, 153 εξ. *Του ίδιου*, Cassopaia, 93, 95–6, 141, 142, 155, 169.

51. ΠΑΕ (1963) 91 και 92. (1976) 147–148.

52. S.I. Dakaris, Cassopaia, 155. Θεσπρωτία 196, 197, 199 εξ.

53. Πaus. 9, 30, 6, *Μεγ. Ετυμ.*, στη λ. Plin HN 4.2. Σ. Ι. Δάκαρα, Οι Γενεαλογικοί μύθοι, 153 εξ. ΛΕ (1957), 96, υποσ. 4.

54. Σ. Ι. Δάκαρα, όπ.π. 154 εξ.